

CODI 28857. Historia Medieval

prof. Dr. J.É. Ruiz-Domènec

CONTENIDO

Todo lo que hay que saber sobre la Edad Media (período histórico comprendido entre c. 480 c. 1500) para que un estudiante alcance el tono cultural exigido a un primer ciclo universitario, a partir de la exposición ordenada cronológicamente de los aspectos más singulares (y fundamentales) de las sociedades medievales, con vistas a ofrecer un amplio campo de reflexión sobre los valores que hicieron posible la historia de Europa.

TEMARIO

PRIMERA PARTE (C. 480-C. 670)

- 1 El siglo de los Antoninos.
- 2 Paganismo y Cristianismo
- 3 La muralla agrietada.
- 4 El Irán sasánida.
- 5 Los pueblos bárbaros.
- 6 La Creciente fértil entre el esplendor y la ruina
- 7 Bizancio y su primera Commonwealth.
- 8 El Islam

SEGUNDA PARTE (C. 670-C. 1500)

- 1 Europa en el siglo VII.
- 2 La sociedad carolingia y sus enemigos
- 3 Duoda ante Europa
- 4 Los vikingos: sociedad y cultura.
- 5 Sacro Imperio Romano Germánico.
- 6 Rumores sobre el milenio
- 7 El arte sagrado
- 8 Desarrollo de los márgenes
- 9 Ambiente de cruzada

TERCERA PARTE: C. 1130-C. 1290

- 1 Entre la memoria y el olvido.
- 2 El laico letrado como crítico del universo.
- 3 Trovadores y reformadores monásticos
- 4 La caballería o la imagen cortesana del mundo.
- 5 El Estado dinástico en el siglo XII.
- 6 El amor: realidad y mito literario
- 7 La aparición de la novela europea.
- 8 Del Triunfo de Felipe Augusto a la crisis del Sacro Imperio Germánico.
- 9 La Cristiandad hacia 1200, una plaza asediada.
- 10 Perfil del siglo XIII.
- 11 El Estado según Blanca de Castilla
- 12 Consolidación del territorio y expansión militar.
- 13 Significado del dinero: comercio y economía urbana en el siglo XIII.
- 14 El despertar de Asia y los límites de Europa
- 15 Ley y orden: De las instituciones representativas a la política nacional.
- 16 Modos de pensar: escolástica y arte gótico (18, V)
- 17 La crisis de 1277.
- 18 De Pekín a Curzola: la extrema frontera del gran comercio italiano. El caso de Marco Polo.

EVALUACIÓN

Los estudiantes se verán sometidos a una prueba final escrita de carácter obligatorio; además deberán a lo largo del curso responder (por escrito, y con carácter voluntario) a preguntas realizadas sobre aspectos concretos de la explicación con el fin de estimular su interés por la asignatura, su necesidad de recurrir a la biblioteca u otras fuentes de información, y para mantener un control indirecto sobre la participación en clase. Respuestas que serán puntuables y entrarán a formar parte de la nota final.

TUTORIA INTEGRADA

La reunión de un grupo de trabajo tiene por objetivo centrar las dudas de carácter metodológico o programático de los alumnos. Se utilizarán además para fijar las direcciones de la moderna historiografía sobre los temas de su estudio en la asignatura, incitando a la lectura de obras de contenido teórico para una mejor comprensión de los contenidos.

BIBLIOGRAFÍA

Thomas Cahill, *De cómo los irlandeses salvaron la Civilización*. Barcelona, Debate, 1998.

Peter Brown, *The Making of Late Antiquity*. Londres, Thames & Hudson, 1983 (trad. castellana Madrid, Taurus).

Peter Brown, *The Rise of Western Christendom: Triumph and Diversity, A.D. 200-1000*. Oxford, Blackwell, 1996. (trad. castellana, Barcelona, Crítica)

Ernst H. Gombrich, *Breve historia del mundo*. Barcelona, Península/Atalaya, 1999.

LE GOFF, J. *La Baja Edad Media*. Madrid, Siglo XXI.

J.E. Ruiz-Domènec, *El Despertar de las mujeres. La mirada femenina en la Edad Media*. Barcelona, Península/Atalaya, 1999.

Giuseppe Sergi, *La idea de la Edad Media*. Barcelona, Crítica, 2000.

CONTINGUTS

En aquesta assignatura s'explicarà de quina manera es van generar i com van fer-se efectius els poders polítics a Europa des del Baix Imperi romà fins al segle XIII. També es tractarà de les maneres d'organitzar la producció i els intercanvis en aquest mateix període.

OBJECTIUS

En acabar el curs l'alumne ha de demostrar

1. Haver assolit els continguts expressats en el temari i identificar qualsevol dels seus punts en el context que li correspon.
2. Ser capaç d'analitzar, processar i interpretar qualsevol mena de material addicional (textos, mapes, taules, gràfics) d'acord amb els continguts del temari i situar-lo en el marc corresponent.
3. Demostrar haver fet unes lectures mínimes exigides (llibres i/o capítols especialment indicats i/o articles recomanats).
4. Saber identificar i distingir els diversos procediments emprats pels grups de poder en la captura del treball pagès (impost estatal en les seves diverses modalitats, renda feudal, etc) treballats en el temari.
5. Haver assolit un coneixement integral i global de la matèria mitjançant l'articulació i la relació existent entre els diferents punts en què es divideix el temari.

TUTORIA INTEGRADA

Aquesta activitat, que no suposa cap càrrega lectiva per a l'estudiant, es dividirà, per a cada semestre, primer, en la projecció d'una pel·lícula relacionada amb el temari i un posterior debat que permeti enquadrar el contingut del film amb qualsevol dels aspectes inclosos en el programa, o en relació amb la bibliografia proposada; i en segon lloc, dues sortides per a visitar museus, monuments, exposicions, excavacions, o qualsevol altre centre d'interès relacionat amb el programa. Per tant, dues pel·lícules i dues sortides, en dissabte, al llarg del curs. Els títols i els centres a visitar, així com les dates de les sortides, es concretaran en començar cada semestre.

TEMARI

1. Roma, un estat *antic*. L'ordre de l'Imperi: *pax* i moneda. La fi de l'Imperi d'occident. L'Imperi d'orient.
2. L'Església, un regne d'aquest món. L'Imperi, cristià. La creació d'heretges. La fixació de les pautes de la reproducció humana. El cas del bisbe enamorat i el del que comptava porcs (segles IV-IX).
3. Després de l'Imperi: els nous estats a l'Europa occidental (segles VI-IX). Les migracions 'bàrbares': el cas dels gots. Els nous poders: què era un *regnum*?. La qüestió dels intercanvis. La tesi de Pirenne.
4. Islam, albergínies, àrabs i berbers a la Mediterrània (VIII-X). Muhammad, l'enviat de Déu. La constitució de l'estat islàmic. La migració pagesa àrab i berber Al-Andalus, uns estats que es feien i es desfeien.
5. Pràctiques agràries i alimentació pagesa abans dels feudals a l'Europa occidental. El culte i l'inculte a l'alta edat mitjana. Les llegendes del bosc.
6. El context històric en la gènesi de l'ordre feudal. La fi de l'Imperi Carolingi. La presència dels normands a occident i els seus efectes. Els espais feudals i el àmbits de la senyoria: els castells. Les institucions i les relacions feudovassallàtiques.
7. La captura del treball pagès: de la fiscalitat estatal a la renda feudal. Les relacions de producció. Roturacions i creació de l'espai rural. La renda i les formes de domini i control de l'espai pagès.
8. L'església: una institució *universal* en l'ordre feudal. El Moviment de Pau i Treva de Déu. La Reforma Pontifical i el conflicte de les Investidures. El naixement de la idea de croada.
9. L'expansió de l'ordre feudal per conquesta: Les Croades i els seus efectes: Terra Santa, al-Andalus i el *Drang nach Osten* alemany. Els Ordes Militars. L'aristocràcia, l'església i la formació dels regnes croats.
10. La gènesi de les monarquies feudals: Institucions i òrgans de govern. La França Capeta; l'Anglaterra normanda (imperi Angeví) i el Sacre Imperi Romano-germànic.
11. Les ciutats medievals en el feudalisme. El comerç llunyà. Els grans centres del comerç internacional: la Mediterrània, la Bàltica -*Hansa*- i les Fires de Xampanya. Mètodes i pràctiques mercantils. Les finances. Els centres artesanals i els gremis. El patriciat urbà i els òrgans de representació. Les universitats.

BIBLIOGRAFIA

Manuales de base

GARCÍA DE CORTÁZAR, J. A.; SESMA, J. A. 1997. *Historia de la Edad Media, una síntesis interpretativa*. Alianza Universidad.

LADERO QUESADA, M. A. 1995^{2r} *La Edad Media*. Vicens Vives. Historia Universal, vol 2.

Obres generals (per temes)

BROWN, P. 1991. *El mundo en la Antigüedad tardía. De Marco Aurelio a Mahoma*. Taurus.

CAMERON, A. 1998. *El mundo Mediterráneo en la antigüedad tardía (395-600)*. Crítica.

JONES, A. H. M. 1964, *The Late Roman Empire 284-602 A.D. A Social, Economic and Administrative Survey*. Oxford.

DOEHAERD, R. 1984. *Occidente durante la Alta Edad Media*. Barcelona.

BLOCH, M. 1939, *La société féodale*. París (hi ha traducció castellana a Akal).

GANSHOFF, F. L. 1974. *El feudalismo*. Ariel, Barcelona.

CONTAMINE, BOMPAIRE i altres. *La economía medieval*. Akal. Madrid.

BOUSTRUCHE, R. 1976-1979. *Señorío y Feudalismo*, 2 vols. Ed. s. XXI, Madrid.

PAUL, J. *La Iglesia y la cultura en Occidente*. 2 vols. Ed. Labor.

BROWN, P. 1997. *El primer milenio de la cristiandad occidental*, Crítica.

GOODY, J., 1986. *La evolución de la familia y del matrimonio en Europa*. Herder.

MOORE, R. I., *La primera revolución europea*, Crítica, Barcelona, 2002.

CAHEN, C. *El Islam*, vol. 1. Ed. s. XXI, col. Historia Universal.

BARTLETT, R. 2003. *La formación de Europa. Conquista, civilización y cambio cultural, 950-1350*. PUV.

GÉNICOT, L. *Europa en el siglo XIII*, ed. Labor.

FACI, J. 1996. *Introducción al mundo Bizantino*. Ed. Síntesis.

Temes i monografies

HODGES, R.; WHITEHOUSE, D., 1983, *Mohammed, Charlemagne & the Origins of Europe*. Cornell University Press, Nova York.

BARCELÓ, M. i altres. 1988. *Arqueología Medieval. En las afueras del "Medievalismo"*. Crítica. Barcelona.

BARCELÓ, M. 1995, "Crear, disciplinar y dirigir el desorden. La renta feudal y el control del proceso de trabajo campesino: una propuesta sobre su articulación", *Taller d'història*, 6: 61-72.

BONNASSIE, P. i altres. 1984. *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo Mediterráneo*. Crítica, Barcelona.

TOUBERT, P. 1990. *Castillos, señores y campesinos en la Italia Medieval*, ed. Crítica.

LACOSTE, Y. 1971. *El nacimiento del tercer mundo: Ibn Jaldún*. Península, Barcelona (hi ha una reedició recent).

GUICHARD, P. 1976. *Al-Andalus. Estructura antropológica de una sociedad islámica en occidente*. Barcelona (reeditada el 1995 per la Universitat de Granada).

Bibliografía instrumental

KINDER-HILGEMANN. *Atlas Histórico Mundial*, ed. Istmo, 2 vols.

BONNASSIE, P. *Vocabulario básico de la historia medieval*, ed. Crítica

LOZANO-MITRE. *Análisis y comentarios de textos históricos. Edades Antigua y Media*, ed. Alhambra.

MAC KAY-DITCHBURN (eds). *Atlas de Europa Medieval*, ed. Càtedra.

PROGRAMA

1. Organització i desmembrament de l'imperi cristià.
  - 1.1. Organització territorial antiga.
  - 1.2. Ciutats i *fundis*: organització i distribució del poblament.
  - 1.3. Darreres transformacions institucionals.
  - 1.4. Els invasors.
  - 1.5. Els envaïts.

2. Construcció i destrucció dels regnes germànics.
  - 2.1. Caporals, eclesiàstics i rendistes a la redistribució del poder.
  - 2.2. Formació i organització dels nous estats.
  - 2.3. Fixació d'ortodòxies cristianes i dels principis teocràtics.
  - 2.4. El col·lapse d'Occident.
  - 2.5. Els imperis d'Orient.

3. La revolució àrab.
  - 3.1. L'expansió omeia.
  - 3.2. Un exemple: l'ocupació d'al-Andalus.
  - 3.3. El califat abbassida.
  - 3.4. El procés d'islamització.
  - 3.5. La formació de la ciència àrab.

4. Regeneració de l'imperi cristià d'Occident.
  - 4.1. La formació de l'Imperi Carolingi.
  - 4.2. Ordenament carolingi i actuació comtal.
  - 4.3. Beneficis, vil·les i roturacions.
  - 4.4. La implantació dels principats territorials.
  - 4.5. L'Església i el règim aloder.

5. Concreció del feudalisme.
  - 5.1. Imperi, regnes i principats territorials.
  - 5.2. De *l'alodium* al *fevum*.
  - 5.3. Els castells i les parròquies.
  - 5.4. La Pau de Déu i les reformes de l'Església.
  - 5.5. El triomf de la teocràcia pontifícia.

6. La diversitat "oriental" (segles X-XI).
  - 6.1. Fragmentació de l'imperi islàmic.
  - 6.2. Invasions i soldanats turcs.
  - 6.3. Apogeu i col·lapse de Bizanci.
  - 6.4. Els califes nordafricans.
  - 6.5. Califat omeia i taifes d'al-Andalus.

7. L'inici de l'expansió feudal.
  - 7.1. Papes, reis i feudals a les croades.
  - 7.2. L'impacte de la croada al Pròxim Orient.
  - 7.3. Els califats almoravít i almohade.

- 7.4. Renovació jurídica: la servitud instituïda.
- 7.5. La revolució comercial.

8. L'apogeu i els límits de la feudalitat.

- 8.1. Renovació de les monarquies.
- 8.2. Desenvolupament urbà.
- 8.3. Conquesta i destrucció d'al-Andalus.
- 8.4. L'expansió mongola i els soldans mamelucs
- 8.5. Els límits del creixement.

AVALUACIÓ

Consta de dues proves escrites on cal respondre diverses qüestions relatives als continguts docents del curs impartits cada quadrimestre: la primera prova examinarà els temes 1-4 i la segona els temes 5-8. També és obligatòria la lectura i comentari de diversos articles com s'indicarà durant el curs.

BIBLIOGRAFIA BÀSICA RECOMANADA

- SALRACHI, J.M.: *Entre Roma i el Renaixement. Història i textos de l'Occident Medieval*, Eumo Editorial, Vic 2002.
- ISLA, Amancio: *La Alta Edad Media. Siglos VIII-XI*. Historia de España 3er Milenio 7, Editorial Síntesis, Madrid 2002.
- CHASTAGNOL, André: *Le Bas Empire, l'évolution politique, sociale et économique du monde romain (284-363)*, Paris 1982.
- KING, P.D.: *Derecho y sociedad en el reino visigodo*, Alianza Ed., Madrid 1981.
- BARBERO, A.; VIGIL, M.: *La formación del feudalismo en la Península Ibérica*, Editorial Crítica, Barcelona 1978.
- BARBERO, Abilio: *La sociedad visigoda y su entorno histórico*, Siglo XXI, Madrid 1992.
- FONTAINE, Jacques (ed.): *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*, Madrid 1992.
- SHABAN, M.A.: *Historia del Islam*, Guadarrama, Madrid 1976.
- MANTRAN, R.: *La expansión musulmana*, Nueva Clío, Barcelona 1982.
- AA.DD.: *Historia General de Africa. III. Africa entre los siglos VII y XI*, Tecnos / Unesco, Madrid 1992.
- CHALMETA, Pedro: *Invasión e islamización*, Editorial Mapfre, Madrid 1994.
- HALPHEN, Louis: *Charlemagne et l'Empire Carolingien*, Paris 1947 (traducció castellana, Akal).
- TOUBERT, Pierre: *Castillos, señores y campesinos en la Italia medieval*, Ed. Crítica, Barcelona 1990.
- BONNASSIE, Pierre: *Del esclavismo al feudalismo en Europa occidental*, Ed. Crítica, Barcelona 1992.
- BONNASSIE, P.: *La Catalogne du milieu du Xe a la fin du XIe siècle. Croissance et mutations d'une société*, Toulouse 1975-1976.
- GUERREAU, Alain: *Le feudalisme, un horizon théorique*, Paris 1980.
- AA.DD.: *Estructuras feudales y feudalismo en el mundo mediterráneo*, Barcelona 1984.
- AA.DD.: *La formació i expansió del feudalisme català. Estudi General 5-6 (1985-1986)*, Girona.

BARCELÓ *et alii*: *Arqueologia Medieval. En las afueras del "Medievalismo"*, Barcelona 1988.

AA.DD.: *Historia General de Africa. IV. Africa entre los siglos XII-XVI*, Tecnos / Unesco, Madrid 1985.

IBN KHALDUN: *Al-Muqaddima. Discours sur l'histoire universelle*, Beirut 1967.

GROUSSET, R.: *L'empire des steppes*, Paris 1965.